

DOI: 10.15276/ETR.04.2026.2
DOI: 10.5281/zenodo.22725316
UDC: 338.242
JEL: D24, L23, O32, M11

Received: 2026-06-24, Revised: 2026-07-20, Accepted: 2026-08-13, Published: 2026-08-26

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF SHAPING ENTERPRISE EFFICIENCY

Oksana V. Vasilyuk

Ukrainian State University of Chemical Technology, Dnipro, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5410-3089

Email: name8397@gmail.com

Василюк О.В. Теоретико-методичні аспекти формування ефективності підприємства. Науково-методична стаття.

У статті досліджено теоретичні та методичні засади формування економічної ефективності підприємства в умовах сучасних ринкових трансформацій. Розкрито різницю між економічним ефектом та ефективністю, проаналізовано класичні підходи зокрема, Парето-ефективність, охарактеризовано новітні вартісно-орієнтовані підходи та кібернетичні концепції. Сформовано комплексну систему оцінювання результативності через декомпозицію показників рентабельності та інтенсивності використання ресурсного потенціалу (праці, засобів та предметів праці). Здійснено класифікацію ендогенних та екзогенних факторів впливу на діяльність суб'єктів господарювання. На основі аналізу сучасних статистичних трендів провідних міжнародних і вітчизняних інституцій верифіковано кумулятивний ефект.

Ключові слова: ефективність підприємства, економічний ефект, рентабельність, ресурсний потенціал

Vasilyuk O.V. Theoretical and Methodological Aspects of Shaping Enterprise Efficiency. Scientific and methodical article.

The article explores the theoretical and methodological principles of forming the economic efficiency of an enterprise in the conditions of modern market transformations. The difference between economic effect and efficiency is revealed, classical approaches are analyzed, in particular, Pareto efficiency, and the latest value-oriented approaches and cybernetic concepts are characterized. A comprehensive system for assessing performance is formed through the decomposition of indicators of profitability and intensity of use of resource potential (labor, means and objects of labor). A classification of endogenous and exogenous factors of influence on the activities of business entities is carried out. Based on the analysis of modern statistical trends of leading international and domestic institutions, the cumulative effect is verified.

Keywords: enterprise efficiency, economic effect, profitability, resource potential

Сучасна епоха глобальної ринкової турбулентності, жорсткої конкуренції та наскрізної діджиталізації нівелює дієвість класичних, статичних моделей управління підприємством. Забезпечення довгострокової життєздатності бізнесу вимагає глибинної ревізії фундаментальних категорій результативності та проектування гнучких, адаптивних систем менеджменту. За умов різких ринкових коливань оцінювання результативності підприємства через призму суто фінансової звітності чи поточного прибутку є однобічним і малоефективним для стратегічного планування. Відтак, актуалізується наукова та практична потреба в архітектурній інтеграції новітніх кібернетичних контурів, алгоритмів штучного інтелекту та методології ощадливого виробництва у межах єдиної крос-функціональної платформи. Вирішення цього завдання безпосередньо екстраполюється на стратегічні пріоритети реального сектору економіки: мінімізацію трансакційних витрат, розбудову інтелектуального енергоменеджменту в часи ресурсних шоків та капіталізацію інтелектуального потенціалу для максимізації довгострокової ринкової вартості підприємства.

Аналіз останніх публікацій по проблемі

Проблематика теоретико-методичних наповнень категорій «ефективності підприємства» та ідентифікації чинників її зростання постійно перебуває у фокусі уваги наукової спільноти. Фундаментальні підходи до оцінювання результативності бізнес-систем, інтенсифікації використання їхнього ресурсного потенціалу та Парето-оптимальності закладені у класичних працях С.Ф. Покропивного, В.І. Герасимчука та Й.А. Шумпетера. На сучасному етапі розвитку економічної думки вектори досліджень змістилися у бік кібернетичного моделювання та вартісно-орієнтованого управління, що знайшло відображення у працях Л.М. Савчук, Л.М. Бандоріна [10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Попри наявність значної кількості фундаментальних праць, огляд сучасної наукової періодики свідчить про те, що більшість існуючих підходів розглядають категорію ефективності фрагментарно. З одного боку, чимало дослідників концентруються суто на класичних фінансово-бухгалтерських індикаторах (ROA, ROE, ROS), оцінюючи ретроспективний стан підприємства [1, 5, 8]. З іншого боку, сучасні праці, присвячені діджиталізації [9, 10] чи HR-менеджменту [4], висвітлюють ці аспекти як відокремлені напрями без їх суттєвої інтеграції в загальну фінансову модель бізнесу.

Значний внесок науковців у розвиток вартісно-орієнтованих концепцій [6, 8] та застосування кібернетичного інструментарію в економіці [2], у науковій літературі залишається недостатньо розробленим цілісний синтез традиційного економічного аналізу з новітніми параметрами оцінки вартісного приросту та кібернетичними засадами мінімізації інформаційної ентропії. Зокрема, у дослідженнях [2, 6] залишаються дискусійними питання оцінювання того, як саме зменшення невизначеності в операційних та кадрових бізнес-процесах трансформується у зниження альтернативних витрат та підвищення ринкової капіталізації компанії.

Формулювання цілей дослідження (постановка завдання)

Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування сучасної системи формування ефективності підприємства та розробка комплексного підходу до її оцінювання на основі дієвого синтезу традиційного аналізу.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розмежовувати сутнісний зміст категорій «економічний ефект» та «ефективність» у ретроспективі економічної думки.
- здійснити декомпозицію системи показників рентабельності та інтенсивності використання факторів виробництва.
- класифікувати ендогенні (керовані) та екзогенні (некеровані) чинники впливу на результативність суб'єктів господарювання.
- обґрунтувати кумулятивний ефект від практичної інтеграції технологій цифровізації, капіталізації людських ресурсів та концепції ощадливого виробництва (Lean Production).

Матеріали та методи

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення сучасної економічної теорії, системного аналізу та економічної кібернетики. У процесі вирішення поставлених завдань було застосовано комплекс загально-наукових та спеціальних методів:

- метод логічного узагальнення та наукової абстракції – для уточнення понятійного апарату

результативності та розмежування дефініцій «ефект» та «виробнича ефективність»;

- метод системної декомпозиції – для структурування ієрархічної системи показників рентабельності (ROA, ROE, ROS) та інтенсивності експлуатації ресурсного потенціалу (праці, засобів та предметів праці);
- метод класифікації та групування – при побудові архітектури керованих внутрішніх чинників (система менеджменту, технологічний рівень, мотивація) та об'єктивних зовнішніх факторів (макроекономічна стабільність, ринкова кон'юнктура, політико-правове середовище);
- емпірико-статистичний та порівняльний метод – під час опрацювання та верифікації фактичних і моніторингових даних міжнародних аналітичних інституцій (McKinsey, Gallup) для оцінки реального впливу штучного інтелекту, Big Data, HR-метрик та методології Lean на ринкову додану вартість підприємств.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування

У сучасних умовах глобалізації та швидких технологічних змін питання ефективності підприємства перестає бути просто розрахунком прибутковості. Це комплексна характеристика, що визначає здатність суб'єкта господарювання не лише виживати в конкурентному середовищі, а й створювати цінність для стейкхолдерів, раціонально використовуючи обмежені ресурси. Ефективність є мірилом успішності управління та фундаментом для подальшого інвестиційного розвитку.

В умовах постійної нестабільності глобальних ринків ефективність підприємства трансформується з суто облікової категорії у стратегічний індикатор життєздатності. Сучасна економічна думка розглядає ефективність як здатність організаційної системи до саморозвитку через оптимальну комбінацію ресурсів, технологій та інтелектуального капіталу.

Концептуальне розуміння економічної ефективності ґрунтується на фундаментальній проблемі обмеженості ресурсів та необхідності пошуку оптимальних способів їхнього використання для задоволення суспільних потреб. У класичній економічній теорії економічна ефективність розглядається крізь призму Парето-ефективності – стану системи, за якого неможливо покращити становище одного суб'єкта без погіршення стану іншого. На рівні мікроекономіки це трансформується у вимогу досягнення максимального результату за заданого обсягу витрат або мінімізації витрат для досягнення фіксованого результату. Проте сучасна теорія значно розширює цей підхід, додаючи до суто кількісних вимірів якісні характеристики, такі як адаптивність, соціальна відповідальність та екологічна безпека [1].

Центральне місце в теоретичному аналізі економічний ефект посідає декомпозиція

показників рентабельності, що виступають індикаторами здатності капіталу до самозростання. Рентабельність активів та власного капіталу в сучасних моделях аналізується не просто як статичне співвідношення, а як динамічна система, що залежить від швидкості оборотності коштів та структури пасивів. Важливим теоретичним аспектом є вивчення операційного та фінансового левериджу, які визначають чутливість прибутку до

зміни обсягів продажу та частки позикового капіталу відповідно. Висока ефективність у цьому контексті означає здатність менеджменту балансувати між ризиком втрати ліквідності та можливістю отримання додаткового прибутку за рахунок використання кредитних ресурсів. Ефективність виробництва неможлива без аналізу часткових показників показано на рис. 1.

Рисунок 1. Аналіз часткових показників
Джерело: складено автором за матеріалами [1, 2]

Показники рентабельності це найбільш красномовні індикатори, що показують віддачу на кожну вкладену грошову одиницю, а саме:

- рентабельність активів (ROA). Вона показує, наскільки ефективно використовуються всі ресурси компанії;
- рентабельність власного капіталу (ROE). Це ключовий показник для власників, що демонструє привабливість бізнесу для інвесторів;
- рентабельність продажу (ROS). Вона відображає частку прибутку в кожній гривні виручки [2].

Окрему увагу в теоретичних аспектах приділяють ефективності використання факторів виробництва, де продуктивність праці та фондовіддача розглядаються у взаємозв'язку з науково-технічним прогресом. В епоху постіндустріального розвитку традиційні погляди на засоби праці доповнюються категорією інтелектуального капіталу та нематеріальних активів. Це означає, що ефективність підприємства тепер значною мірою визначається його інноваційним потенціалом – здатністю генерувати та впроваджувати нові знання, що згодом конвертуються в конкурентні переваги та монопольний прибуток від унікальних рішень. Таким чином, витрати на навчання персоналу та науково-дослідні роботи розглядаються не як поточні видатки, що знижують прибутковість, а як стратегічні інвестиції в майбутню результативність.

Для реалізації завдання щодо декомпозиції системи показників рентабельності та інтенсивності використання факторів виробництва застосовано підхід факторного моделювання. Зазначений підхід дозволяє розкласти агрегований показник рентабельності залученого капіталу чи

активів (ROA) на структурні складові, що відображають інтенсивність використання окремих видів ресурсів у формулі 1 [5]:

$$ROA = \frac{ЧП}{A} = \frac{ЧП}{B} \times \frac{B}{A} = ROS \times K_{об}, \quad (1)$$

де ЧП – чистий прибуток

A – середня вартість активів

B – чистий дохід

ROS – рентабельність продажів.

Подальша декомпозиція коефіцієнта оборотності активів $K_{об}$ здійснюється крізь призму оцінки інтенсивності експлуатації окремих факторів виробництва:

1. Фондовий фактор (основні засоби): оцінюється через фондовіддачу та зворотний їй показник фондомісткості. Зростання фондовіддачі безпосередньо прискорює оборотність задіяного капіталу та формує додаткову економію на амортизаційних відрахуваннях у структурі собівартості.

2. Матеріальний фактор (оборотні матеріальні засоби): характеризується матеріаловіддачею та оборотністю запасів. Скорочення тривалості обороту запасів мінімізує обсяг іммобілізованих оборотних коштів, знижуючи потребу в зовнішньому фінансуванні та підвищуючи загальну рентабельність операційної діяльності.

3. Трудовий фактор (людський капітал): виражається через продуктивність праці та показники віддачі витрат на оплату праці, що визначають ефективність використання інтелектуального та кадрового потенціалу [1, 4].

Таким чином, представлена декомпозиція наочно демонструє, що показники інтенсивності використання факторів виробництва (фондо-

віддача, матеріаловіддача, оборотність запасів) виступають безпосередніми первинними драйверами, які формують підсумковий рівень рентабельності бізнесу.

З позицій аналізу економічної кібернетики підприємство постає як складна адаптивна система з прямими та зворотними зв'язками. Ефективність такої системи залежить від якості інформаційних потоків та швидкості реакції на сигнали зовнішнього середовища. Теоретичні моделі управління витратами, така як концепція граничних витрат, дозволяє визначити точку оптимального обсягу виробництва, за якої прибуток стає максимальним. Водночас інституційна теорія наголошує на важливості трансакційних витрат – витрат на пошук інформації, ведення переговорів та захист прав власності. Зниження цих витрат через розбудову довіри з партнерами та прозорість корпоративного управління є потужним внутрішнім резервом підвищення загальної ефективності суб'єкта господарювання [3].

На відміну від існуючих підходів, які трактують ефективність статично – як ретроспективний співвідносний результат (доходи/витрати чи ROA/ROE), удосконалено теоретичну дефініцію ефективності підприємства: її обґрунтовано як динамічну крос-функціональну спроможність бізнес-системи забезпечувати стійкий приріст економічної доданої вартості в умовах зовнішньої нестабільності за рахунок мінімізації інформаційної ентропії та адаптації внутрішнього ресурсного потенціалу. Теоретично доведено, що межа між керованими (ендогенними) та некерованими (екзогенними) факторами є гнучкою

і визначається кібернетичною здатністю системи трансформувати зовнішні ринкові шоки у контрольовані параметри внутрішньої бізнес-моделі.

У науковій дискусії сучасних дослідників стосовно забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання особливе місце посідає ідентифікація та класифікація рушійних сил, що визначають їхню результативність. Системний підхід вимагає розглядати підприємство не як ізольовану структуру, а як відкриту систему, яка перебуває у постійному взаємообміні з навколишнім середовищем. Відповідно, архітектура чинників, які безпосередньо чи опосередковано корегують рівень рентабельності, продуктивності та фінансової стійкості, традиційно поділяється на два ключові вектори: внутрішнє (ендогенне) та зовнішнє (екзогенне) середовище функціонування бізнесу [7, 10].

Слід підкреслити, що в умовах цифрової трансформації та високої турбулентності ринків межа між керованими та некерованими чинниками стає дедалі гнучкішою. Хоча підприємство неспроможне прямо впливати на екзогенні імпульси (такі як макроекономічні збурення чи стрибки цін на енергоносії), рівень його вразливості до них повністю визначається якістю внутрішнього менеджменту. Інтеграція сучасних цифрових інструментів та кібернетичних контурів управління дозволяє адаптувати ендогенні ресурси до мінливих умов середовища, мінімізуючи зовнішні ризики [9].

Фактори, що формують рівень ефективності, поділяють на внутрішні (керовані) та зовнішні (некеровані) показані у таблиці 1.

Таблиця 1. Класифікація внутрішніх та зовнішніх факторів формування ефективності підприємства

Фактори	
Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
Технологічний рівень: автоматизація та впровадження енергоощадних технологій.	Макроекономічна стабільність: рівень інфляції, податкове навантаження та доступність кредитів.
Система менеджменту: якість управлінських рішень та оптимізація організаційної структури.	Ринкова кон'юнктура: попит, пропозиція та цінова політика конкурентів.
Мотивація персоналу: зв'язок між результатами роботи та винагородою.	Політико-правові чинники: нормативне регулювання та державна підтримка секторів економіки.

Джерело: складено автором за матеріалами [2, 7]

Внутрішні фактори є повністю керованими з боку підприємства, оскільки вони формуються всередині самої організаційної системи як результат управлінських рішень. Ця група факторів відображає якість використання наявного ресурсного потенціалу, гнучкість організаційної структури та рівень технологічного оновлення. Ефективність менеджменту в цьому контексті полягає у здатності оптимізувати внутрішні бізнес-процеси – від автоматизації виробничих ліній та впровадження енергоощадних технологій до побудови дієвих моделей мотивації персоналу. Саме через регулювання внутрішнього середовища компанія створює свої унікальні конкурентні переваги та акумулює інтелектуальний капітал,

який є головним драйвером саморозвитку в сучасній економічній парадигмі.

Зовнішні фактори мають об'єктивний, некерований характер. Підприємство не має інструментів прямого впливу на макроекономічні чи політико-правові процеси, ринкову кон'юнктуру чи поведінку конкурентів, а тому змушене безперервно адаптувати свою стратегію під ці мінливі правила гри. В умовах хронічної турбулентності глобальних ринків екзогенні чинники, такі як рівень інфляції, податкове навантаження або зміна векторів державної підтримки, можуть як створювати нові вікна можливостей, так і блокувати поточну діяльність компанії. У зв'язку з цим, загальна ефективність суб'єкта господарювання визначається не лише

його внутрішньою оптимізацією, а й кібернетичною здатністю оперативно реагувати на зовнішні сигнали та мінімізувати транзакційні витрати під час взаємодії з ринковим середовищем.

Фундаментом оцінки є системний підхід, де ефективність розглядається не через один показник, а через ієрархічну структуру індикаторів. Важливо розрізняти виробничо-технічну ефективність (мінімізація витрат ресурсів) та економічну ефективність (максимізація ринкової вартості та прибутку) [5]. Ефективність використання ресурсного потенціалу фокус зміщується на інтенсивність експлуатації факторів виробництва:

- трудовий ресурс. Окрім традиційної продуктивності, аналізують коефіцієнт плинності кадрів та дохід на одного співробітника. Висока продуктивність при високій плинності часто свідчить про системні помилки в HR-менеджменті, що знижує довгострокову ефективність;
- основні засоби. Коефіцієнт оновлення основних засобів та фондовіддача. Важливо не просто виробляти більше на наявному обладнанні, а забезпечувати його технологічну відповідність сучасному рівню;
- оборотний капітал. Тривалість операційного циклу в днях. Чим швидше кошти повертаються у грошову форму з виробничих запасів та дебіторської заборгованості, тим вища ліквідність підприємства.

У контексті цифровізація та впровадження кібернетичних підходів до управління, статистичні дані McKinsey & Company свідчать, що лідери цифрової трансформації у своїх галузях забезпечують показник рентабельності інвестованого капіталу (ROIC) в середньому на 25% вищий, ніж цифрові аутсайтери [3]. Інтеграція алгоритмів Big Data штучного інтелекту в логістичні ланцюги дозволяє компаніям знизити загальні операційні витрати на 15–20%, одночасно скорочуючи витрати на утримання надлишкових інвентарних запасів на 35%. Важливим є й те, що точність прогнозних моделей попиту при цьому зростає: похибка планування знижується з традиційних для ринку 30% до мінімальних 5–8%, що кардинально нівелює ризики затоварювання складських потужностей. Не менш вагомим драйвером ефективності є трансформація підходів до розвитку людського капіталу. За даними тривалих моніторингових досліджень Gallup Institute, підприємства з високим рівнем залученості та мотивації персоналу є на 21% прибутковішими порівняно з конкурентами з деструктивною або пасивною корпоративною культурою [4]. Економічний збиток від ігнорування HR-метрики чітко простежується через індикатор плинності кадрів. За оцінками ринку праці, витрати на заміщення одного лінійного кваліфікованого фахівця становлять від 50% до 150% від його річної зарплатної плати. Такі приховані втрати безпосередньо впливають оборотні кошти та дестабілізують чисту

рентабельність продажу. Паралельно з цим, в умовах цінової нестабільності на сировинних ринках, вагомим внутрішнім резервом залишається ощадливе виробництво (Lean Production) та енергомодернізація. Статистичний аналіз впровадження систем інтелектуального енергоменеджменту на промислових об'єктах підтверджує можливість зниження питомих витрат на енергоносії на 12–18% уже протягом першого операційного року без залучення масштабних капіталовкладень у заміну важкого обладнання. Системне усунення технологічних втрат за методологією Lean Production дозволяє вивільнити до 20% дефіцитної робочої площі та підняти інтегральний показник ефективності використання обладнання (OEE – Overall Equipment Effectiveness) з середньоринкового базового рівня 60% до еталонних 80–85% [3].

Практична реалізація концепції адаптивного управління в сучасних умовах вимагає від підприємств відходу від статичного моніторингу минулих фінансових результатів до динамічного проектування майбутніх параметрів стійкості. У цьому контексті кібернетичний підхід розглядає систему управління як безперервний інформаційний контур, де ключовим завданням є мінімізація ентропії (невизначеності) зовнішнього середовища через підвищення керованості внутрішніх процесів [9]. Орієнтиром для такої оптимізації стає інтеграція концепції ощадливого виробництва (Lean Production) з цифровими інструментами аналізу ризиків. Завдяки цьому підприємство отримує можливість не просто реагувати на збурення ринку, а превентивно адаптувати структуру витрат, оптимізувати завантаження потужностей та оперативно перерозподіляти кадровий потенціал з урахуванням поточних викликів.

Важливим драйвером розширення адаптивних можливостей суб'єктів господарювання виступає технологічний базис. Впровадження хмарних обчислень, технологій Big Data та систем штучного інтелекту трансформують класичний інформаційний простір підприємства у гнучку цифрову екосистему. Це дозволяє вирішити ключову методологічну суперечність вартісно-орієнтованого менеджменту: розрив у часі між виникненням відхилень у виробничому ланцюгу та їхнім відображенням у підсумкових фінансових звітах. Цифровізація бізнес-процесів забезпечує топ-менеджмент оперативною аналітикою в режимі реального часу, створюючи синергетичний зв'язок між операційною ефективністю обладнання (OEE), залученістю персоналу та кінцевим показником економічної доданої вартості.

Методичний внесок роботи полягає в удосконаленні методичного інструментарію комплексного оцінювання та формування ефективності підприємства на основі системного поєднання трьох взаємопов'язаних аналітичних векторів. Першочергово запропоновано двовекторну декомпозицію факторного впливу шляхом розробки структурно-логічної схеми систематизації

ендогенних (керованих) та екзогенних (некерованих) чинників, яка, на відміну від традиційних переліків, враховує вплив цифрових технологій, штучний інтелект) на швидкість перерозподілу ресурсів. Поряд із цим обґрунтовано ієрархічну декомпозицію показників ресурсовіддачі, що дозволило удосконалити алгоритм факторного розкладу рентабельності активів (ROA), де первинними драйверами I та II порядків виступають не просто статичні коефіцієнти (фондовіддача, матеріаловіддача, оборотність запасів), а й динамічні індикатори інтенсивності використання людського капіталу та операційної ефективності обладнання. Зазначений інструментарій логічно доповнюється синтезом фінансових та операційних метрик у межах методичного підходу до узгодження ретроспективних бухгалтерських індикаторів із перспективними вартісними параметрами, що створює можливість ідентифікувати приховані втрати від плинності кадрів та неефективного енергоменеджменту безпосередньо на ранніх стадіях бізнес-процесу.

На основі поєднання кібернетичного та системно-функціонального підходів обґрунтовано, що внутрішній потенціал ефективності підприємства визначається двома взаємопов'язаними векторами: оптимізаційно-інформаційним та організаційно-трансформаційним. Перший вектор забезпечує зниження рівнів невизначеності й ентропії шляхом адаптації алгоритмів управління до динаміки зовнішнього середовища [5]. Другий вектор спрямований на внутрішню перебудову компанії за рахунок акумуляції інтелектуального капіталу та забезпечення високої організаційної гнучкості [7]. Саме синергетичний зв'язок цих векторів створює фундаментальні передумови для сталого зростання результативності бізнесу.

З позицій економічної кібернетики підприємство постає як складна адаптивна система з прямими та зворотними зв'язками. Ефективність такої системи залежить від якості інформаційних потоків та швидкості реакції на сигнали зовнішнього середовища. Теоретичні моделі управління витратами, такі як концепція граничних витрат, дозволяють визначити точку оптимального обсягу виробництва, за якої прибуток стає максимальним. Водночас інституційна теорія наголошує на важливості трансакційних витрат – витрат на пошук інформації, ведення переговорів та захист прав власності. Зниження цих витрат через розбудову довіри з партнерами та прозорість корпоративного управління є потужним внутрішнім резервом підвищення загальної ефективності суб'єкта господарювання [10].

В еру цифрової економіки класичних формул стає недостатньо. Підприємства все частіше звертаються до методів економічної кібернетики для моделювання складних систем. Використання Big Data та алгоритмів штучного інтелекту дозволяє:

- прогнозувати попит з точністю до 95%;
- оптимізувати логістичні ланцюги, знижуючи витрати на зберігання;

— автоматизувати рутинні операції, вивільняючи інтелектуальний ресурс для стратегічних завдань [6].

Покращення існуючої наукової парадигми та внесок дослідження у фахову дискусію виявляються у системній трансформації підходів до оцінювання та забезпечення стійкості суб'єктів господарювання. Передусім запропонована концепція розширює наукову дискусію щодо меж застосування класичного фінансового аналізу, усуваючи ключове обмеження традиційної парадигми – фрагментарність оцінювання, за якої діджиталізація, HR-менеджмент та підсумкові фінансові результати розглядаються ізольовано. Поряд із цим доведено, що інтеграція кібернетичних контурів у систему управління нівелює часовий розрив між виникненням операційних відхилень у виробничому ланцюгу та їх відображенням у фінансовій звітності, що суттєво збагачує наукові уявлення про внутрішні механізми адаптивності бізнесу. Крім того, виконані розвідки поглиблюють академічні дебати стосовно джерел формування доданої вартості переконливо демонструючи, що в умовах цифрової трансформації основними каталізаторами перевищення доходності капіталу над його середньозваженою вартістю є не стільки фінансовий важіль, скільки синергія інтелектуалізації праці та операційної гнучкості.

Висновки та перспективи подальших досліджень

У статті здійснено теоретико-методичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо формування ефективності підприємства в умовах високої в умовах мінливості ринкової кон'юнктури.

На основі виконаного аналізу доведено, що класична парадигма оцінювання результативності, базована суто на ретроспективних облікових показниках (ROA, ROE, ROS), є обмеженою, оскільки вона не відображає динамічної спроможності бізнесу генерувати вартість у довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим обґрунтовано авторське трактування ефективності як крос-функціональної кібернетичної спроможності системи забезпечувати стійке перевищення доходності капіталу над його середньозваженою вартістю шляхом мінімізації інформаційної ентропії. Для практичної реалізації цього підходу запропоновано двовекторну декомпозицію факторного впливу, яка класифікує чинники на ендогенні (керовані) та екзогенні (некеровані) з урахуванням цифрових інструментів та методології ощадливого виробництва. Це дозволило довести, що рівень вразливості системи до зовнішніх цінових шоків безпосередньо визначається якістю внутрішнього адаптивного менеджменту. Поряд із цим удосконалено методичний підхід до декомпозиції показників рентабельності та інтенсивності використання факторів виробництва в мультиплікативній системі, де первинними драйверами виступають

операційна ефективність обладнання, оборотність матеріальних ресурсів та показники віддачі людського капіталу.

Ефективність сьогодні – це також адаптивність. Здатність підприємства швидко змінювати бізнес-модель у відповідь на зовнішні шоки стає важливішим показником, ніж поточна маржинальність.

Отримані теоретико-методичні результати створюють підґрунтя для цілої низки подальших прикладних і теоретичних розробок у цьому напрямку. Зокрема, першочергової уваги потребує розробка математичної моделі кількісного оцінювання впливу рівня цифрової зрілості бізнес-процесів на величину економічної доданої вартості підприємства. Водночас науковий інтерес становить формування алгоритму оцінки транзакційних витрат та залишкової вартості при впровадженні автоматизованих контурів управління в умовах критичних ризиків. Підсумковим практичним результатом цих розвідок має стати побудова прикладної матриці вибору стратегічних альтернатив адаптації ресурсного потенціалу для суб'єктів господарювання різних галузей реального сектору економіки.

Сучасна трансформація концепцій вартісно-орієнтованого управління доводить необхідність перегляду базових критеріїв оцінювання результативності бізнесу. Обґрунтовано, що суб'єкт господарювання досягає реальної економічної ефективності лише за умови стійкого перевищення доходності залученого капіталу над його вартістю, що знаходить своє відображення у позитивній динаміці показника економічної доданої вартості. За таких умов категорія ефективності втрачає статичний характер і трактується як безперервний динамічний процес забезпечення стійкого розвитку підприємства, який формується завдяки синергетичному ефекту від інтеграції технологічних інновацій, капіталізації людського ресурсу та організаційної гнучкості адаптивного менеджменту. При цьому методологічне поєднання класичних методів фінансового аналізу із сучасними технологіями штучного інтелекту створює ефективний контур управління, який дозволяє мінімізувати операційні та транзакційні втрати, суттєво підвищуючи загальну стійкість суб'єкта господарювання до зовнішніх ринкових шоків.

Abstract

Introduction In conditions of permanent market turbulence, classical approaches to enterprise management lose their static effectiveness. Modern economic thought requires the development of flexible, adaptive management systems. The relevance of the study is determined by the need to integrate cybernetic contours, value-oriented approaches and principles of resource conservation into a single cross-functional model for assessing the strategic viability of business.

Purpose and Objectives The purpose of the article is the theoretical and methodological substantiation of the enterprise efficiency formation system and the development of a comprehensive approach to its evaluation based on the cumulative synthesis of traditional analysis, digital management contours and factors of sustainable development. The task of the work: distinguish between the concepts of "effect" and "production efficiency"; perform decomposition of profitability indicators; classify endogenous and exogenous influencing factors.

Methods The methodological basis of the work is the provisions of system analysis and economic cybernetics. The methods of logical generalization, systematic decomposition, classification and empirical-statistical method were used (when processing verified data of analytical institutions McKinsey, Gallup).

Results It is substantiated that economic effect is an absolute result, while efficiency is a relative quality of resource management. Factors affecting business systems are systematized, where digitization and optimization of transaction costs are determined as key endogenous drivers. Based on the analysis of empirical data, the cumulative effect of the integration of IT technologies and human capital is proven: transformation leaders achieve a 25% higher ROIC, and the implementation of AI and Big Data reduces operational costs by 15-20%. High employee engagement increases profitability by 21%, while employee turnover generates hidden losses of 50-150% of a specialist's annual salary, destabilizing return on sales (ROS). It has been proven that under conditions of price shocks, intelligent management systems reduce energy costs by 12–18%, and the methodology increases the equipment efficiency ratio from 60% to the reference 80–85%.

Conclusions A theoretical and methodological outline of dynamic optimization was formed, where efficiency is considered at the intersection of innovation and rational management. The proposed approach makes it possible to evaluate the capitalization of business entities through indicators of market added value, taking into account the cost of capital, which has practical value for developing strategies for digital business transformation.

References:

1. Gerasymchuk, V. I. (2020). Economics and production organization. Kyiv National Economic University.
2. Kovalchuk, V. M. (2022). Economic cybernetics: Modeling complex economic systems. Magnolia.
3. McKinsey & Company. (2023). AI in the supply chain: Real-world results. McKinsey Operations Practice.
4. Gallup. (2024). State of the global workplace: 2024 report. Gallup Press.

5. Pokropivny, S. F. (2018). Economics of the enterprise. Kyiv National Economic University.
6. Schumpeter, J. A. (2011). Theory of economic development. Kyiv-Mohyla Academy Publishing House.
7. Garafonova, O. I., & Vasilyuk, N. (2022). Conceptual approaches to the process of managing the effectiveness of business organizations. Scientific Journal "Economic Synergy", (3), 27–37. <https://doi.org/10.53920/ES-2022-3-3>
8. Savchuk, L. M., Bandorina, L. M., Udachyna, K. O., & Savchuk, R. V. (2023). Selection of a value-based financial management model for an enterprise. Ekonomichnyi Visnyk, (1), 50–61. <https://doi.org/10.33271/ebdut/81.050>
9. Shvydanenko, O. A., & Tepliuk, M. A. (2022). Adaptive management of an enterprise under conditions of uncertainty: A cybernetic aspect. Vcheni Zapysky Universytetu KROK, 2(66), 114–122.
10. Kraus, K. M., Kraus, N. M., & Shtepa, O. V. (2022). Digital transformation of cybersecurity at the micro level under martial law. Innovation and Sustainability, 3, 26–37. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.26.37>

Посилання на статтю:

Васильюк О.В. Теоретико-методичні аспекти формування ефективності підприємства / О.В. Васильюк // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2026. – № 4 (86). – С. 19-26. – Режим доступу: <https://etr.economics.net.ua/files/archive/2026/No4/19.pdf>
<https://doi.org/10.15276/ETR.04.2026.2>. <https://zenodo.org/records/22725316>.

Reference a Journal Article:

Vasilyuk O.V. Theoretical and Methodological Aspects of Shaping Enterprise Efficiency / O.V. Vasilyuk // Economics: time realities. Scientific journal. – 2026. – № 4 (86). – P. 19-26. – Retrieved from: <https://etr.economics.net.ua/files/archive/2026/No4/19.pdf>.
<https://doi.org/10.15276/ETR.04.2026.2>. <https://zenodo.org/records/22725316>.

This is an open access journal and all published articles are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0)